

MIROSLAV HONCŮ

ÚZEMNÍ OCHRANA PŘÍRODY V BÝVALÉM VOJENSKÉM VÝCVIKOVÉM PROSTORU RALSKO

M. H o n c ů: *Territorial nature protection in the former military training area Ralsko.* – Geografie – Sborník ČGS, 103, 3, pp. 225 – 231 (1998). – In the region of the former military training area Ralsko 11 small scale protected areas were declared. One of them belongs to the national nature reserve category, 3 to the nature reserve category and 7 protected areas were placed in the nature monument category. The paper contains a detailed overview of all 11 declared small scale protected areas, 3 temporarily protected areas and proposals for some localities to be declared as protected.

KEY WORDS: former military training area Ralsko – small scale protected areas – national nature reserve – nature reserve – nature monument.

Břehyně-Pecopala

Lokalita je součástí chráněného území „Oblast dokeská a pohoří Kummer“ od r. 1933, státní přírodní rezervací pak od r. 1967, národní přírodní rezervací od r. 1992. Mokřadem mezinárodního významu (Ramsarská úmluva) byla lokalita vyhlášena v r. 1991 (část Břehyně), biogenetickou rezervací Evropského společenství pak r. 1993. Lokalita je součástí navržené národní přírodní rezervace Dokeské pískovce a mokřady.

Toto největší maloplošné chráněné území v okrese Česká Lípa o rozloze 903,5 ha tvoří jedno z přírodovědecky nejvýznamnějších území v severních Čechách a současně i jádro budoucí Národní přírodní rezervace Dokeské pískovce a mokřady. Je tvořeno dvěma rozdílnými krajinnými typy.

Prvním je rybník Břehyně (90 ha), jehož vznik se datuje do 14. století, kdy byl založen v místech rozsáhlých rašelinných bažin. Ve vodě se setkáme s leknínem bělostným (*Nymphaea candida*), řečanečkou menší (*Caulinia minor*) a řečankou pomorskou (*Najas marina*). V okolí rybníka s přilehlými rašeliništi a podmáčenými bory (celkem 502 ha) se vyskytují charakteristické druhy rostlin: suchopýr pochvatý (*Eriophorum vaginatum*), rojovník bahenní (*Ledum palustre*), kýhanka sivolistá (*Andromeda polifolia*), prstnatec pleťový pozdní (*Dactylorhiza incarnata subsp. serotina*), měkkyně bažinná (*Hammarbya paludosa*), rosnatka okrouhlostá (*Drosera rotundifolia*), hrotnosemenka bílá (*Rhynchospora alba*). Tato část je chráněna v rámci Ramsarské smlouvy na ochranu mokřadů a na ochranu evropsky významných vodních a bažinných druhů ptáků. Prokázáno je zde hnízdění jeřába popelavého (*Grus grus*), orla mořského (*Haliaeetus albicilla*), bukače velkého (*Botaurus stellaris*), bekasiny otavní (*Gallinago gallinago*) a dalších druhů. Dlouhodobým průzkumem bylo v této národní přírodní rezervaci zjištěno (včetně Pecopaly) 264 druhů ptáků.

Druhou část rezervace tvoří pískovcové pohoří Pecopala (401,5 ha) prostoupené čedičovou kupou Pecného. Vrcholová část je porostlá bukovým pralesem.

Ze zvláště chráněných druhů zde byl prokázán výskyt tesaříka alpského (*Rosalia alpina*), z ptáků kulíšek nejmenší (*Glaucidium passerinum*) a lejskek malý (*Ficedula parva*). Vyskytuje se zde pozoruhodná květena – vegetace květnatých bučin se třemi druhy plavuníků, plavní pučivou (*Lycopodium anotinum*) a vrancem jedlovým (*Huperzia selago*). Na bývalé tankové cestě se při jižním úpatí Pecopaly v periodických kalužích vyskytují dva kriticky ohrožené druhy korýšů: listonoh letní (*Triops cancriformis*) a žabronožka letní (*Branchipus schaefferi*).

Velký a Malý Bezděz

Státní přírodní rezervace Malý Bezděz byla vyhlášena v r. 1949, přírodní rezervace byla pak rozšířena r. 1993 o Velký Bezděz na rozloze 29,06 ha (k. ú. Bezděz). Lokalita je výraznou dominantou jihovýchodního okraje území. Znělcové dvojrší se smíšeným listnatým porostem na sutích přechází v čisté bučiny. Vrcholy, slunné stráně a skály vynikají teplomilnými prvky květeny exponovaných poloh s hvozdíkem sivým (*Dianthus gratianopolitanus*), kavylem Ivanovým (*Stipa joannis*), běložárkou větevnatou (*Anthericum ramosum*) a kruštíkem tmavočerveným (*Epipactis atrorubens*). Výskyt tesaříka alpského (*Rosalia alpina*) a tesaříka (*Necydalis ulmi*) na jedné z mála lokalit v Čechách. Z obojživelníků je pozoruhodný výskyt mloka zemního (*Salamandra salamandra*). Na severním úpatí Velkého Bezdězu se vyskytuje ledová jeskyně puklinového tvaru.

Hradčanské rybníky

Hradčanské rybníky jsou součástí chráněného území „Oblast Dokeská a pohří Kummer“ od r. 1933, přírodní rezervace byla vyhlášena r. 1992 na ploše 144, 65 ha (k. ú. Hradčany), lokalita je součástí navržené Národní přírodní rezervace Dokeské pískovce a mokřady.

Jedná se o skupinu čtyř rybníků vybudovaných v 15. století na Hradčanském potoce v pořadí Černý, Vavrouškův, Strážovský Držník a přítoková část Hradčanského rybníka. Přes poškození způsobené sovětskými vojsky představují rybníky s přilehlými rašeliništi, zamokřenými loukami a lesními porosty cenné území po stránce přírodních krás. Z významných druhů květeny se vyskytuje kýhanka sivolistá (*Andromeda polifolia*), rozsáhlé porosty rojovníku bahenního (*Ledum palustre*), ďáblík bahenní (*Calla palustris*), rdest alpský (*Potamogeton alpinus*), hnízdiště vodních ptáků. Hráze některých rybníků jsou poškozené, Strážovský rybník zarostlý náletem stromů má hráz zcela zničenou. Okolí Vavrouškova rybníka i Držníka utrpělo rozsáhlým požárem v r. 1991. Při entomologickém průzkumu v letech 1989 – 1993 zde byl zaznamenán výskyt 698 druhů motýlů.

Ralsko

Ralsko je státní přírodní rezervací od r. 1967, přírodní rezervace byla přehlášena r. 1992 na výměře 18,15 ha v k. ú. Stráž pod Ralskem a Noviny pod Ralskem.

Jde o čedičový vrch (nadmořská výška 696 m), nejvyšší bod stejnojmenné pahorkatiny, izolovaný kopec s horským rázem se skalními srázy, sutěmi,

s vývěrem chladného vzduchu. Vedle reliktních lipových porostů se na vrcholu vyskytují klenové a květnaté bučiny s měsíčníci vytrvalou (*Lunaria rediviva*), na exponovaných skalách kapradinka skalní (*Woodsia ilvensis*) česnek tuhý (*Allium strictum*) a nedávno zaniklá hvězdnice alpská (*Aster alpinus*). V inverzních, zastíněných polohách se nachází kapradina žebrovice různolistá (*Blechnum spicant*). Vedle podhorských až horských druhů bezobratlých, které reprezentuje např. tesařík alpský (*Rosalia alpina*), či několik druhů střevlíků, se vyskytuje teplomilný krasec lipový (*Poecilnota rutilans*), z obratlovců pak např. výr velký (*Bubo bubo*), mlok skvrnitý (*Salamandra salamandra*) a čolek horský (*Triturus montanus*).

Vranovské skály

Přírodní památka byla vyhlášena v r. 1993 v k. ú. Noviny pod Ralskem na výměře 17,92 ha. Svahové skalní město je tvořené vápnitými pískovci porostlé reliktními bory. Zpevněné pískovce tvoří převisy, skalní okno, čtyři skalní hříby. Nejvýznamnější ze skal je Juliina vyhlídka (podle hraběnky Julie Hartigové žijící v 1. polovině 19. století). Na skalkách významná květena – medvědice léčivá (*Arctostaphylos uva-ursi*) a zejména ostřice tlapkatá velkonohá (*Carex pediformis* subsp. *macroura*), známá ještě v Hradčanských stěn na jediných dvou nalezištích ve střední Evropě.

Rašeliniště Černého rybníka

Přírodní památka byla vyhlášena v r. 1995 na rozloze 4,26 ha v k. ú. Stráž pod Ralskem a Hamr na Jezeře. Zahrnuje jednak volnou vodní hladinu s nevelkým porostem zavlečeného leknínu bílého (*Nymphaea alba*), jednak podmáčené rašelinné louky a bory s reliktními druhy rostlin a živočichů. Vyskytuje se zde rosnatka okrouhlostá (*Drosera rotundifolia*), klikva bahenní (*Oxycoccus palustris*), suchopýr pochvatý (*Eriophorum vaginatum*), hruštička menší (*Pyrola minor*), z pozoruhodných druhů hmyzu jmenujme alespoň šidlo královské (*Anax imperator*).

Široký kámen

Přírodní památka byla vyhlášena r. 1995 v k. ú. Hamr na Jezeře na výměře 29,81 ha. Lokalita představuje v České křídě ojedinělý geomorfologický útvar, typickou stolovou horu. Z významných druhů rostlin se zde vyskytuje chráněný rojovník bahenní (*Ledum palustre*), v minulosti zde hnízdil sokol stěhovavý (*Falco peregrinus*), kterého vystřídal výr velký (*Bubo bubo*). V současné době pravidelně hnízdí krkavec velký (*Corvus corax*).

Stohánek

Přírodní památka byla vyhlášena v r. 1995 v k. ú. Svěbořice na výměře 26,31 ha. Stohánek je v krajině osamocený skalní útvar typu svědecké skály. Teplomilnou květenou ve společenstvu zastupuje např. kakost krvavý (*Gera-*

nium sanguineum). Velmi zajímavá je i historie místa. Jsou zde zachovány zbytky hrádku, schodiště a sídlo poustevníka.

Malý a Velký Jelení vrch

Přírodní památka byla vyhlášena v r. 1995 v k. ú. Svěbořice na výměře 7,91 ha. Jde o čedičové dvojrvi s květnatými bučinami a jehličnatými lesy na sutích. Na skalách a skalkách rostou teplomilné druhy s charakteristickou kapradinkou skalní (*Woodsia ilvensis*). V nižších polohách byl zaznamenán výskyt chráněné okrotice bílé (*Cephalantera damasonium*). V lokalitě byl zaznamenán výskyt vzácných druhů hmyzu.

Děvín, Ostrý a Schachtstein

Přírodní památka byla vyhlášena v r. 1995 v k. ú. Hamr na Jezeře na výměře 33,1 ha. Jde o extrémní reliéfové tvary se zachovalými a rovnovážnými přírodními útvary přirozeného složení, vzácná květena i zvířena se vyskytuje na Děvíně i Ostrém, je zaznamenán výskyt okrotice červené (*Cephalantera rubra*) ale i horského střevlíka *Carabus linnei*. Na vrcholu Děvína jsou zbytky královského hradu. Dvě štoly dokladují stopy po hornické činnosti (těžba železných rud). Štoly, i když poměrně krátké, jsou zimovištěm netopýrů několika druhů.

Schachtstein představuje stopy po středověké hornické činnosti, vybraná žíla polzenitových železných rud zasahuje na jednom místě do hloubky asi 10 – 12 m, stopy po odvalech. Ložiska rud měla svůj hospodářský význam ve středověku. Jejich rozptýlenost a nevelké zásoby nejsou příznivé pro ekonomické využití.

Divadlo

Přírodní památka byla vyhlášena v r. 1995 na výměře 2,45 ha, v k. ú. Hamr na Jezeře jako ojedinělý geomorfologický útvar porostlý původním borovým lesem. V minulosti byl uváděn výskyt vzácné teplomilné rostliny – hadího mordu nachového (*Scorzonera purpurea*), který nebyl nověji ověřen.

Hamerský rybník a Děvínská louka

Území bylo navrženo k ochraně formou přírodní rezervace. K ochraně byla navržena výměra 130 ha (k. ú. Hamr na Jezeře).

Území představuje přítokovou část rybníka s přiléhajícím rašeliništěm Děvínské louky. Rybník byl dlouhodobě vypuštěn (1984 – 1994) jako důsledek těžby uranu. Zániku nejcennější části rašeliniště bránila ekologická hrázka. Květena má boreální charakter, vedle kýhanky sivolisté (*Andromeda polifolia*), rojovníku bahenního (*Ledum palustre*), rdestu alpského (*Potamogeton alpinus*) a hrotnosemenky bílé (*Rhynchospora alba*) se setkáme s kapradinou hřebenitou (*Dryopteris cristata*), kruštíkem bahenním (*Epipactis palustris*) a s řadou dalších zvláště chráněných druhů rostlin, kterých zde bylo zjištěno celkem 30. Horský střevlík (*Carabus linnei*) zde sestupuje do nadmořské výšky 305 m.

Volná vodní hladina má význam pro výskyt a hnízdění řady vodních ptáků. V lokalitě se nachází mrazové půdy (tzv. thufury), prameniště jezírka na ar-tézských výstupech turonských vod. Zajímavý je výskyt dvou ekotypů smrků.

Hradčanské stěny

Hradčanské stěny jsou součástí chráněného území „Oblast Dokeská a pohoří Kummer“ od r. 1933. Přechodně chráněná plocha byla vyhlášena v r. 1993 na k. ú. Veselí, Brenná a Hvězdov, součást navržené Národní přírodní rezervace Dokeské pískovce a mokřady.

Hradčanské stěny tvoří jedno z nejcennějších území České kotliny pro výskyt reliktní vegetace na skalkách s vápnitými pískovci. Vyskytuje se zde asi 20 chráněných, ohrožených, až kriticky ohrožených druhů květeny ČR. V rámci Čech ojediněle je výskyt kuřičky hercynské (*Minuartia caespitosa*), zimozelenu okolíkatého (*Chimaphila umbellata*), ostřice tlapkaté velkonohé (*Carex pediformis* subsp. *macrourea*) a kozince písečného (*Astragalus arena-rius*). Zvláštností je prolínání prvků teplomilných, panonských: koniklece otevřeného (*Pulsatilla patens*) a koniklece lučního českého (*Pulsatilla pratensis* subsp. *bohemica*) s prvky dealpinskými, jako je např. lněnka alpská (*Thesium alpinum*), dvojtřítek hladkoplodý proměnlivý (*Biscutella laevigata* subsp. *varia*). Významné jsou geomorfologické útvary: skalní věže, skalní brána, pokličky atd., ale i stopy po středověkém dobývání železných rud. Hnízdiště výra velkého (*Bubo bubo*) a krkavce velkého (*Corvus corax*) význam lokality zvyšuje.

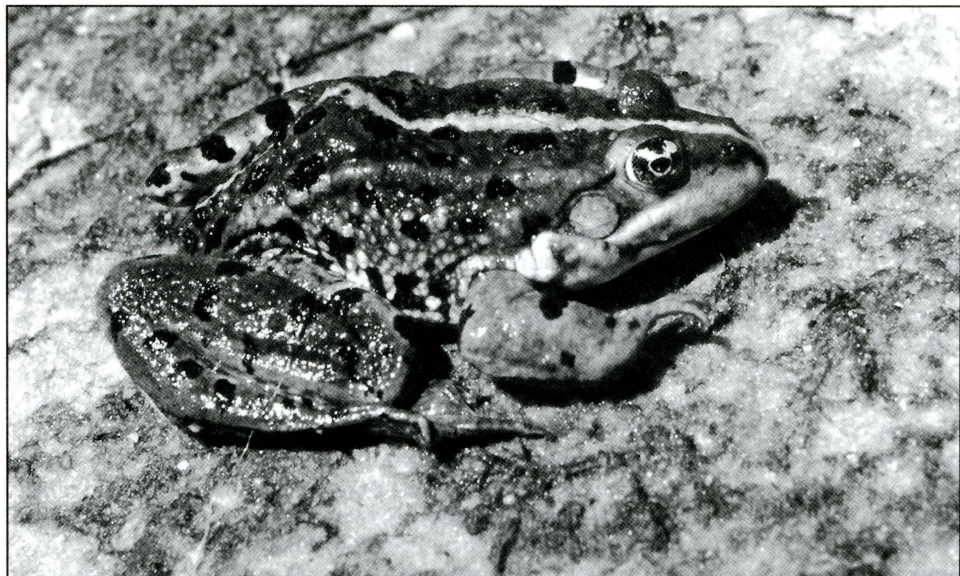
Údolní niva Ploučnice

Přechodně chráněná plocha byla vyhlášena v r. 1993 na k. ú. Veselí, Brenná a Hvězdov, území je součástí navržené Národní přírodní rezervace Dokeské pískovce a mokřady.

Ze čtvrtohor – holocénu je zachovalá údolní niva řeky Ploučnice tvořící meandry mezi Borečkem a Veselím. Je zde několik přirozených biocenter spojených biokoridorem. Společenstva mokřadních luk se vyznačují chráněnou květenou, např. kosatcem sibiřským (*Iris sibirica*), prstnatcem májovým (*Dactylorhiza majalis*), všivcem bahenním (*Pedicularis palustris*), žebratkou bahenní (*Hottonia palustris*) a dalšími. Ze vzácných druhů živočichů lze zastihnout i vydru říční (*Lutra lutra*), místně i raka říčního (*Astacus fluviatilis*).

Ploužnické mokřady

Přechodně chráněná plocha, k. ú. Hvězdov, Dolní Okna o celkové rozloze 43 ha zahrnuje nivu Ploužnice a Ploužnického potoka v úseku mezi obcemi Hvězdov a Dolní Okna. Zrašelinělá niva Ploužnického potoka představuje vyvážený ekosystém, vykazuje několik biocenter a je i biokoridorem. Významným druhem květeny je prstnatec májový (*Dactylorhiza majalis*), vrba plazivá (*Salix repens*), vachta trojlístá (*Menyanthes trifoliata*), v minulosti se vyskytovala popelivka sibiřská (*Ligularia sibirica*). V posledních letech se tu zdržoval jeřáb popelavý (*Grus grus*), který zde pravděpodobně i hnízil. Za potravou sem zaletuje čáp černý (*Ciconia nigra*).

Obr. 1 – Skokan skřehotavý (*Rana ridibunda*) kriticky ohrožený druh skokana hojného na vodních plochách po celém území bývalého VVP Ralsko. Snímek Z. Vitáček.

Rašelinště Pustý rybník

Mokřad regionálního významu s rozlohou cca 320 ha se nachází v k. ú. Hradčany. Jde o součást navržené Národní přírodní rezervace Dokeské pís-kovce a mokřady.

Jedná se o jednu z nejvýznamnějších lokalit Jestřebsko-hamerských kotlin. Rozlohou je největší, s klasickou vegetací rašelinných borů tj. s klikvou bahenní (*Oxycoccus palustris*), kýhankou sivolistou (*Andromeda polifolia*), suchopýrem pochvatým (*Eriophorum vaginatum*) a vlochyní bahenní (*Vaccinium uliginosum*). Vyskytuje se zde místní ekotyp borovice lesní (*Pinus sylvestris*). Živočišstvo je zastoupeno jelenem evropským (*Cervus elaphus*), hojná je ještěrka živorodá (*Lacerta vivipara*), za potravou přiletá z okolních lokalit jeřáb popelavý (*Grus grus*). Z bezobratlých byli zjištěni chránění střevlíci *Carabus arcensis*, *C. problematicus* či *Cicindela sylvatica*. Rašelinště tvoří vodní předěl mezi Hradčanskými rybníky a Břehyní. Z přírodovědného hlediska území utrpělo odvodněním, zahlobněním melioračních příkopů. Délka rašelinště je cca 2 km, šířka cca 800 m, výška rašelinné vrstvy až 235 cm. Podle Z. Dohnala (1960) je toto rašelinště jediné v oblasti s nepřetržitým přirozeným vývojem.

Průrva Ploučnice v Novinách pod Ralskem

Území, které se nachází v k. ú. Noviny pod Ralskem, je navrženo jako technická památka. Jde o zhruba 100 m dlouhou, 3,5 m širokou a 7 m vysokou soutěsku. Ta přechází do podzemního tunelu, který byl vybudován již v 17. století (v r. 1680 se o něm zmiňuje Balbín) a který tvoří propust dnes již zaniklého rybníka.

Velká a Malá Buková

Jde o významný krajinný prvek, který je součástí navržené Národní přírodní rezervace Dokeské pískovce a mokřady, s rozlohou 92,5 ha.

Lokalitu lze charakterizovat jako pralesovitý zbytek vrcholové bučiny na obou vyvěřelých kopcích s přechodem do doubrav na jihozápadním svahu Malé Bukové. Na vrcholových skalkách se nacházejí izolované zbytky vegetace z období postglaciálních vápnitých půd s lilií zlatohlavou (*Lilium martagon*), jaterníkem podléškou (*Hepatica triloba*) atd. Na západním pískovcovém ostrohu je ojedinělý výskyt rojovníku bahenního (*Ledum palustre*). Převládá lesní fauna s jelenem evropským (*Cervus elaphus*), daňkem evropským (*Dama dama*), muflonem (*Ovis musimon*), divokým prasetem a srncem evropským (*Capreolus capreolus*). Z chráněných druhů živočichů je doložen výskyt kriticky ohroženého tesaříka alpského (*Rosalia alpina*), zaznamenán byl výskyt dudka chocholátého (*Upupa epops*), v r. 1966 zde zahnízdil čáp černý (*Ciconia nigra*), Pozoruhodné jsou i výchozy vápnitých pískovců pod vrcholem Malé Bukové s výskytem nepříliš dobře zachovalých zkamenělin zastoupených hlavně druhy *Pecten laevis* a *Cardiola sp.*

(Pracoviště autora: Okresní muzeum Česká Lípa, náměstí Osvobození 297, 470 01 Česká Lípa.)

Do redakce došlo 25. 5. 1998

Lektorovali Václav Poštolka a Zbyněk Ryšlavý